

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een herinventarisatie van prehistorische grafheuvels in Heverleebos

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een herinventarisatie van prehistorische grafheuvels in Heverleebos

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 171

AUTEURS

Erwin Meylemans, Marc De Bie, Nele Goeminne

JAAR VAN UITGAVE

2021

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Zicht op de ringwalheuvel (heuvel 2)

Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Erwin Meylemans

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5

1000 Brussel

T +32 2 553 16 50

info@onroerenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 International License. To view a copy of this license, visit

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678

D/2021/3241/039

//

////////////////////////////////////

EEN HERINVENTARISATIE

VAN PREHISTORISCHE

GRAFHEUVELS IN

HEVERLEEBOS

////////////////////////////////////

ERWIN MEYLEMANS, MARC DE BIE, NELE GOEMINNE

INHOUD

1 INLEIDING

Het Heverleebos en het nabijgelegen Meerdaalwoud vormen samen één van de grootste boscomplexen van Vlaanderen. Dankzij het feit dat deze gebieden reeds lang als bos in gebruik zijn bevatten ze een voor Vlaanderen uniek en goed bewaard archeologisch bodemarchief, met gekende sites van de prehistorie tot de Nieuwe Tijden. Vooral sinds het ter beschikking komen van het eerste Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (DHMV) in de periode 2004-2005 was er vernieuwde aandacht voor dit erfgoed, met onder andere de archeologische inventaris opgesteld door Sara Adriaenssens¹, en bijvoorbeeld studies van gesloten depressies en erosiegeulen². Het boek 'Miradal'³ biedt een overzicht van dit erfgoed in Heverleebos en Meerdaalwoud. Voor een aantal van de heuvels in Meerdaalwoud maakte Monumentenwacht in 2011 een inspectierapport⁴.

Uit deze overzichten bleek dat er in het Heverleebos rond 1900 minstens 24 grafheuvels bekend en gelokaliseerd waren (cf. hoofdstuk 2). Op basis van het DHMVI en terreinwaarnemingen kon Adriaenssens er 11 van herkennen en lokaliseren⁵.

Ondertussen kwam een nieuwe versie van het Digitaal Hoogtemodel beschikbaar (DHMV2). Dit instrument laat toe om topografische terreinmodellen op te bouwen met een rasterresolutie van 0,25m², vele malen preciezer dus dan het eerste DHMV waarvan de precisie van de brondata een precisie toeliet van rasters van 4 m². Met behulp van het nieuwe DHMV2 blijken nu nagenoeg alle in de 19^e eeuw gekende grafheuvels nog lokaliseerbaar. Daarnaast werden er op basis van deze nieuwe DHM versie nog een aantal eerder niet op het kaartje aangeduide grafheuvels herkend, wat het aantal (vermoedelijke) grafheuvels op 29 brengt (cf. fig. 1, 2, 3).

We inspecteerden deze locaties op 5 februari, 25 juni 2019 en op 15 januari 2020 en besteedden daarbij ook aandacht aan de impact van het (huidige) bosbeheer op de aanwezige relictten.

Dit rapport bundelt deze waarnemingen tot een inventaris en fotoregistratie van deze grafheuvels (hoofdstuk 3). Daarnaast formuleren we aandachtspunten en aanbevelingen voor het beheer van dit erfgoed (hoofdstuk 4).

Via het DHMV2 kunnen buiten de grafheuvels nog andere waardevolle erfgoedrelictten herkend worden in Heverleebos (aarden wallen, karrensporenbundels). Deze werden in dit rapport niet systematisch opgenomen en besproken, de focus ligt op de aanwezige grafheuvels.

¹ Adriaenssens 2007.

² Vanwalleghem *et al.* 2003; 2006.

³ Baeté *et al.* (red.) 2009.

⁴ Goeminne 2011.

⁵ Adriaenssens 2007, p. 60, fig. 4.14.

2 VROEGER ONDERZOEK IN HET HEVERLEEBOS

In het Heverleebos worden op een kaartje van rond 1900, dat vermoedelijk van de hand is van baron De Loë, in totaal 24 grafheuvels aangeduid, waaronder enkele voorzien zijn met een nummering (fig. 1). Deze grafheuvels waren nog geen onderwerp van systematisch onderzoek. We beschikken over slechts enkele waarnemingen uit de 19^e eeuw die melding maken van een aantal Romeinse vondsten, o.a. enkele urnen, “asresten”, fibulae, en munten⁶. Zo werd in 1848 nabij de Steenweg op Namen een tumulus ‘opengemaakt’, waarin o.a. een munt van de periode van keizer Nero (54-68 n. Chr.) werd aangetroffen. Er worden daarnaast, mogelijk van een andere locatie hier in de buurt, ook nog twee brandgraven vermeld met drie urnen, en eveneens een munt van de periode van Nero.

In 1849 werd dicht bij het kasteel van Heverlee nog een andere tumulus geopend met daarin beenfragmenten, asresten, en twee fibulae die gedateerd worden in de eerste helft van de tweede eeuw n. Chr. In 1889 tenslotte werden bij een openbare verkoop nog twee Romeinse urnen verkocht, afkomstig uit Heverleebos⁷.

In de loop van de 20ste eeuw verdwenen al deze grafheuvels zowat letterlijk uit beeld. Met de herbebossing en de verdichting van de vegetatie na de tweede wereldoorlog nam de zichtbaarheid ervan wellicht sterk af. Adriaenssens controleerde op basis van de eerste versie van het Digitaal Hoogtemodel en terreinprospectie voor het eerst opnieuw de locaties van op het kaartje, waarbij ze 11 grafheuvels terugvond⁸.

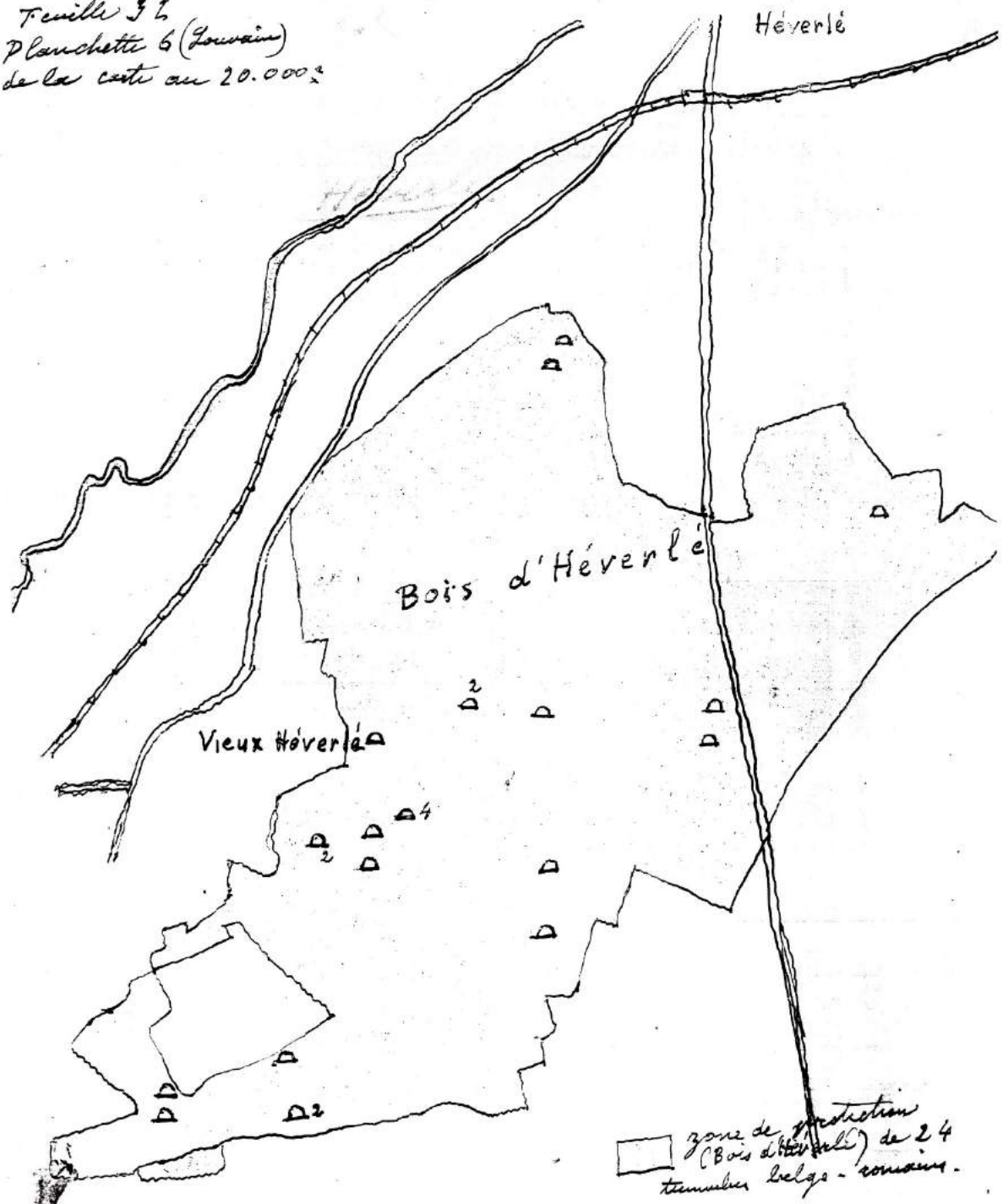
Naar de 19^e eeuwse vondsten en afgaande op de morfologie van de grafheuvels zijn er in de aanwezige grafheuvels diverse periodes vertegenwoordigd, vermoedelijk overwegend uit de periode van de bronstijd en de Romeinse periode.

⁶ Cf. overzicht in Adriaenssens 2007, p. 57-59.

⁷ Adriaenssens 2007, 54-57.

⁸ Adriaenssens 2007, p. 58, fig. 4.14.

Feuille 3 L
 Planchette 6 (Louvain)
 de la carte au 20.000^e

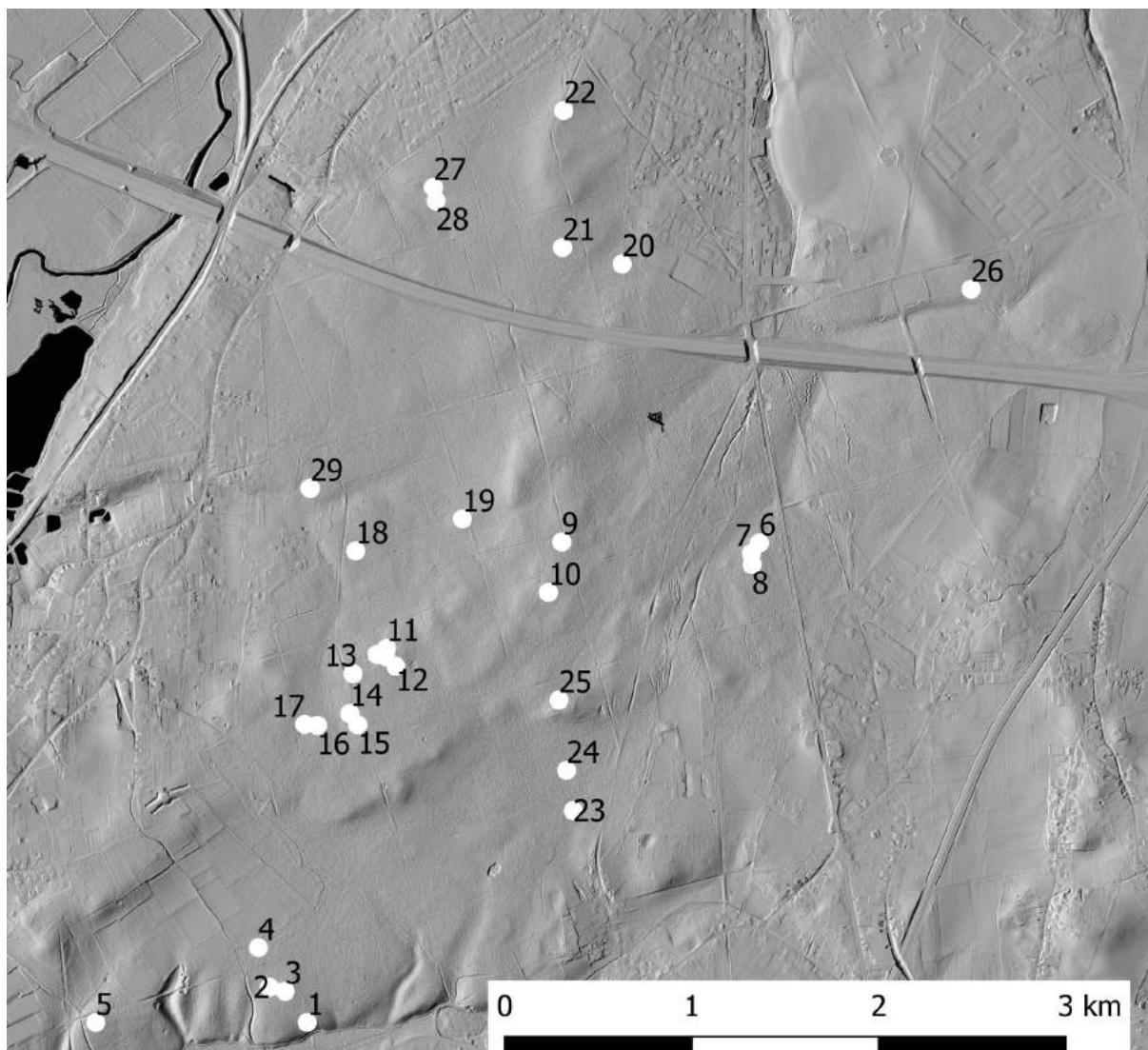

Figuur 1: Kaartje bewaard in het KMKG daterend van het einde van de 19^e eeuw, waarop de gekende grafheuvels in Heverleebos zijn aangeduid. De auteur is niet vermeld, maar op basis van het geschrift gaat het mogelijk om Alfred De Loë, conservator van het Jubelparkmuseum.

3 INVENTARISATIE EN VISUELE INSPECTIE VAN DE GRAFHEUVELS EN HUN CONTEXT

De hoge resolutie verwerking van het Digitaal Hoogtemodel II toont in het Heverleebos tal van structuren en relictten, zoals aarden wallen, karrensporenbundels, erosiegeulen, en dus ook grafheuvelstructuren (fig. 2). Het patroon van de spreiding van deze grafheuvels op dit DHMV2 (fig. 3) sluit zeer nauw aan bij het kaartbeeld van rond 1900. Enkel één heuvel van deze kaart, die gesitueerd was ten noorden van heuvel 5 in onderstaand overzicht, is niet meer zichtbaar op het DHMV2.

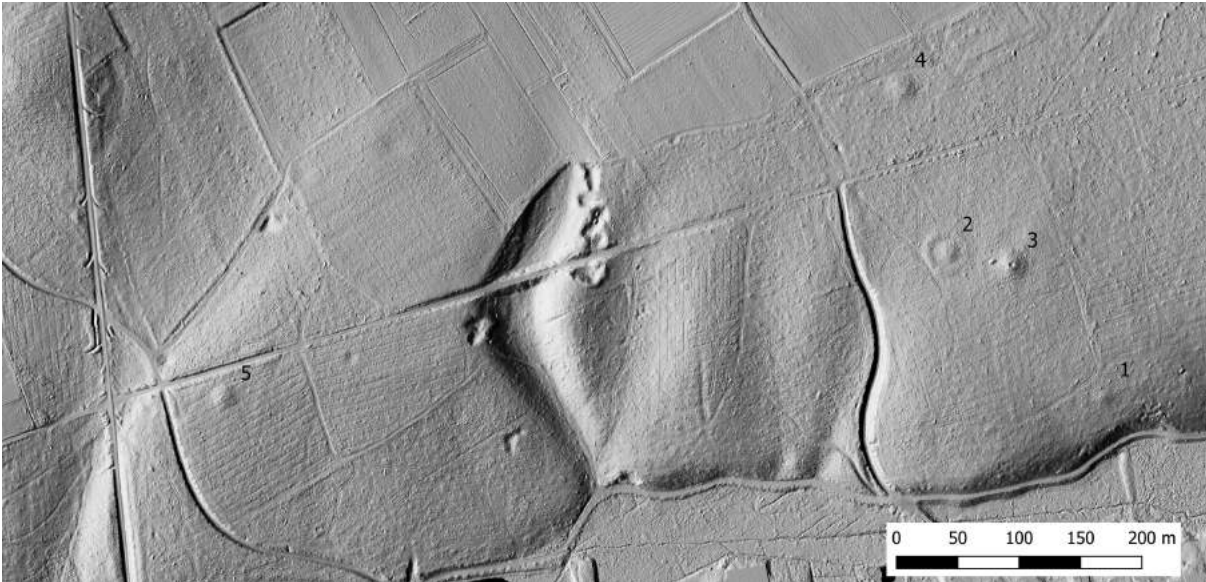
In het onderstaande overzicht vermelden we ook telkens welke heuvels enerzijds reeds aanwezig zijn op het kaartje van rond 1900, en anderzijds welke door Adriaenssens al werden herkend.

Figuur 2: Algemeen overzicht van Heverleebos op hoge resolutie DHMV met aanduiding van de verschillende heuvels (LiDAR Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II – hillshade naar ruwe remote sensing data – Informatie Vlaanderen (EODaS) & agentschap Onroerend Erfgoed).

3.1 ZUIDELIJKE CLUSTER VAN GRAFHEUVELS (HEUVELS 1 TOT 5)

In het zuidelijk gedeelte van het Heverleebos kunnen op het DHMV2 5 grafheuvels herkend worden, waaronder de goed gekende ringwalheuvel (grafheuvel 2) en het 'Monarkengraf' (grafheuvel 3) (fig. 4). Ten noorden van grafheuvel 5 staat op het kaartje van rond 1900 nog een grafheuvel aangeduid, deze is echter op het DHMV2 niet zichtbaar, en is dus wellicht ondertussen genivelleerd.

Figuur 4: De zuidelijke cluster van grafheuvels op het DHMV2.

3.1.1 Heuvel 1

Deze kleine heuvel is gelegen aan de zuidelijke rand van het Heverleebos, op de rand van het plateau daar, in een opvallende positie t.a.v. de lager gelegen vallei. Er is geen archeologisch onderzoek bekend van deze mogelijke grafheuvel. De heuvel staat niet aangeduid op het kaartje van rond 1900 en op de overzichtskaart van Adriaenssens.

Naar het DHMV heeft de heuvel een diameter van ongeveer 9m. Op de heuvel groeien enkele bomen (beuk, berk). De heuvel is op het terrein zichtbaar als een lichte verhevenheid (fig. 5). De herkenbaarheid is voor een ongeïnfomeerd oog echter gering. Vlak tegen de heuvel zijn er sporen zichtbaar van recente activiteiten van bosbeheer (diep ingesneden bandensporen) (fig. 6). Een aantal bomen op en naast de grafheuvel zijn gemerkt (voor kap?). Direct ten noorden van de grafheuvel zijn ook op het DHMV2 duidelijk ingesneden rijsporen zichtbaar (fig. 7).

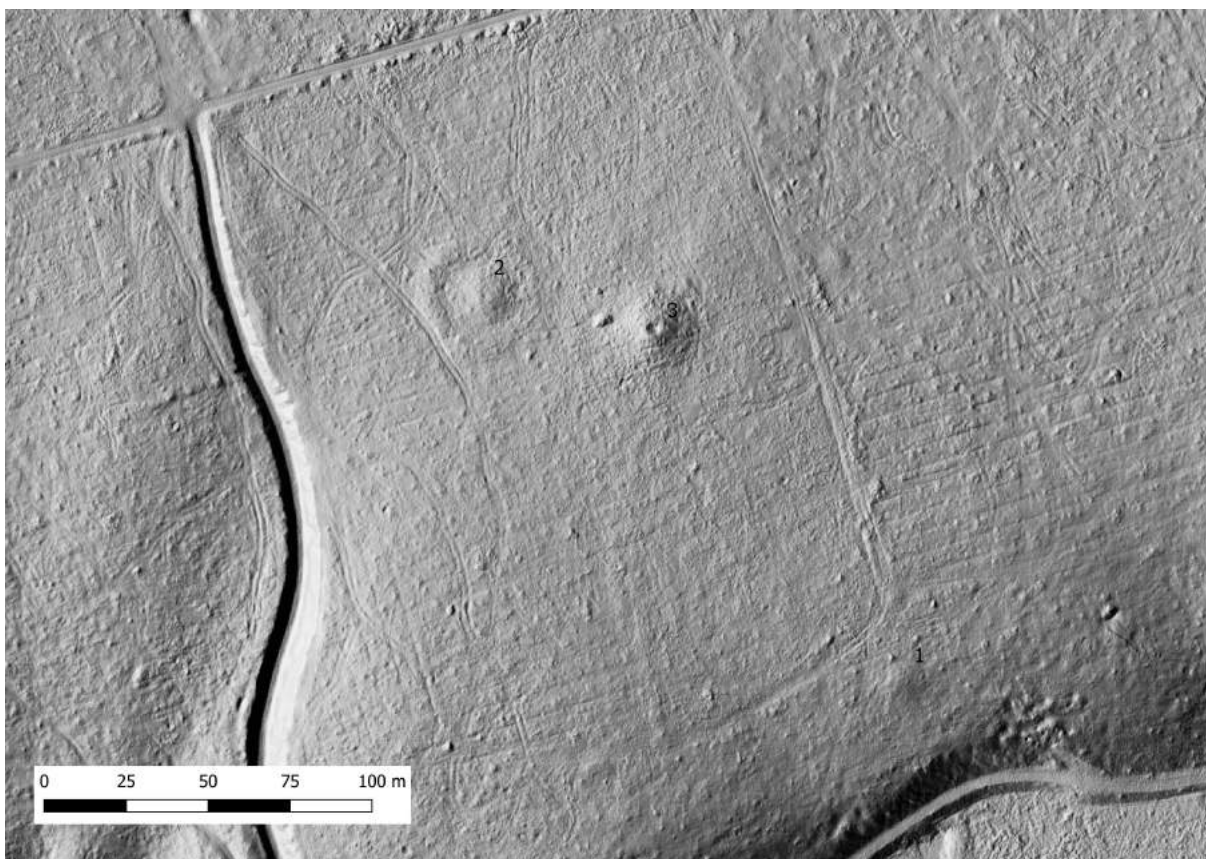

Figuur 5: Zicht op heuvel 1 uit het zuiden.

Figuur 6: Ingesneden bandensporen bij heuvel 1.

Figuur 7: Detailbeeld van het DHMV2 van de zone van grafheuvels 1-2-3, met duidelijke aanwezigheid van rijsporen in het gebied, o.a. op de wal van de ringwalheuvel (grafheuvel 2).

3.1.2 Zone tussen grafheuvel 1 en 2

Zone met plaatselijk intensieve kappingswerken, waarbij een strook is vrijgemaakt van alle bomen (met behoud van de stronk), en waarin vrij grote impact is van bandensporen (fig. 7, 8, 9).

Figuur 8: Ruimingspiste voor bosbeheerswerken in de zone tussen grafheuvel 1 en 2.

Figuur 9: Gekapte stroken bos met vrij grote impact van bandensporen.

3.1.3 Heuvel 2 (ringwalheuvel)

Deze heuvel met ringwal staat aangegeven op het kaartje uit de 19^e eeuw, en is heuvel 2 uit het overzicht van Adriaenssens. Rond 2012 werd de heuvel vrijgemaakt en voorzien van een informatiebord (fig. 10). De heuvel bleek recent (opnieuw?) vrijgemaakt te zijn van bomen en ondergroei, waardoor een duidelijk zicht op de heuvel is gemaakt en deze goed herkenbaar is (fig. 11). De bomen werden gekapt met behoud van de stronk. Er bleven een 5 à 10 naaldbomen staan. Er groeit opnieuw veel opslag van o.a. Amerikaanse eik (fig. 10). Zonder onderhoud zal deze binnen de kortste keren opnieuw de grafheuvel overwoekeren. Ten zuidoosten van de grafheuvel bleef een dichte zoom bomen en struikgewas staan, die het nabijgelegen Monarkengraf (grafheuvel 3) aan het zicht onttrekt. Op de heuvel ligt dood takhout. Tot vlakbij de heuvel, in de zone van de ringwal, is er duidelijke impact van bandensporen en het wegslepen van bomen (fig. 7, 12, 13).

Figuur 10: Zicht op de ringwalheuvel, met opslag van Amerikaanse eik.

Figuur 11: Zicht op de vrijgemaakte zone met de ringwalheuvel vanaf het bospad.

Figuur 12: Impact van bandensporen aan de rand van de ringwalheuvel.

Figuur 13: Impact van het wegslepen van bomen bij de ringwalheuvel.

3.1.4 Heuvel 3 (het 'Monarkengraf')

Deze heuvel is 'heuvel 1' uit het overzicht van Adriaenssens, en is gelegen ten oosten van de ringwalheuvel. De heuvel heeft een diameter van ongeveer 27m op basis van het DHMV2. Hij is gelegen buiten de zone van de huidige bosbeheerwerken. In het verleden werd door vrijwilligers een aantal keer onderhoud gepleegd aan deze grafheuvel, waarbij de opslag verwijderd werd. Vandaag groeit opnieuw veel houtopslag op de grafheuvel, die (zeker in de lente en zomer) de zichtbaarheid sterk vermindert (fig. 14, 15). Op het DHMV2 is duidelijk centraal een (plunder) gat in de heuvel te zien (fig. 7, 16). Dit is ook op terrein duidelijk zichtbaar. De heuvel is gelegen onder bos, met vooral enkele dennen. Op de heuvel bevinden zich enkele 'constructies' van recente 'rituele' activiteiten (fig. 17). In de heuvel zijn kleine holletjes van dierlijke graafactiviteiten te zien (fig. 18).

Figuur 14: Zicht op het 'Monarkengraf' tijdens de winter (heuvel 3).

Figuur 15: Zicht op het 'Monarkengraf' tijdens de lente (heuvel 3).

3.1.5 Heuvel 4

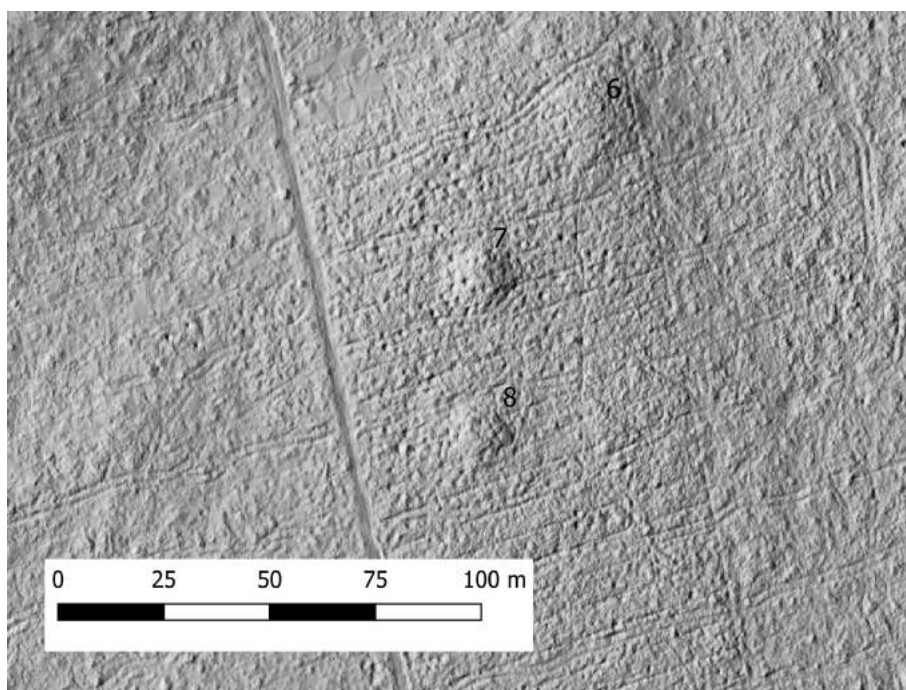
Op basis van het DHMV2 is de diameter van deze heuvel ongeveer 26m. De heuvel is gelegen onder bos, met enkele oudere bomen en veel jonge boomopslag (beuk). Er waren geen sporen van recente verstoringen zichtbaar. Verschillende bomen zijn gemerkt. Door het gebrek aan een onderlaag is de heuvel goed zichtbaar als een lichte verhevenheid (fig. 19). De heuvel staat eveneens aangeduid op het kaartje uit de 19^e eeuw, en is eveneens 'heuvel 4' in het overzicht van Adriaenssens.

3.2 HEUVELS 6- 7- 8

Deze heuvelgroep is gelegen in het oosten van het Heverleebos, nabij de Naamsesteenweg, en bestaat uit drie heuvels vlak bij elkaar gelegen (fig. 22, 23, 24, 25). Deze zone is dicht bebost met veel ondergroei. Er is in deze zone enige impact van rabattengreppels en bandensporen die langs de heuvels lopen, zoals ook duidelijk zichtbaar is op het DHMV2 (fig. 22). In de zone bevinden zich ook tal van kleine gaten, eveneens duidelijk zichtbaar op het DHMV2, waarvan de oorsprong echter onduidelijk is. Op basis van het DHMV2 heeft heuvel 6 een diameter van ca. 35m; heuvel 7 van ca. 24m, en heuvel 8 van ca. 22m diameter. Deze grafheuvels zijn gelegen in een zone met voornamelijk naaldbomen.

Op het overzichtskaartje van rond 1900 staan in deze zone twee heuvels afgebeeld, maar Adriaenssens herkende hier eveneens de drie heuvelstructuren (heuvels 7-8-9 in haar overzicht).

Figuur 22: Detailbeeld van het DHMV2 van heuvels 6 tot 8.

Figuur 23: Zicht op heuvel 6.

Figuur 24: Zicht op heuvel 7.

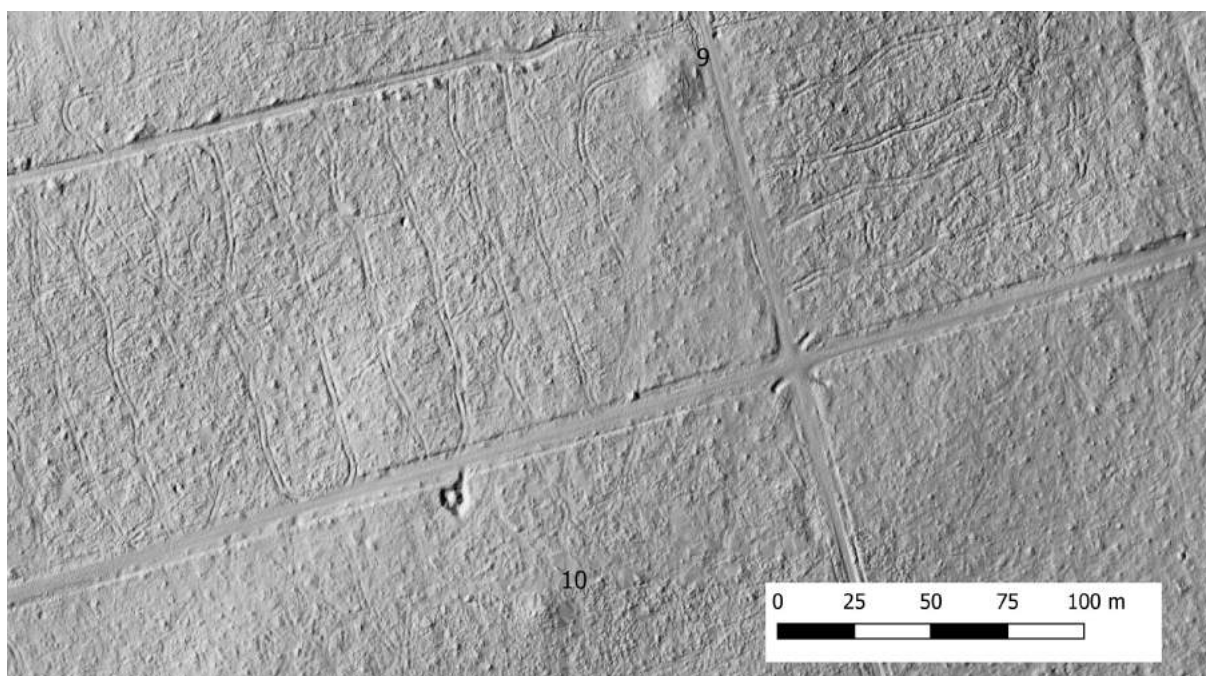

Figuur 25: Zicht op heuvel 8.

3.3 HEUVEL 9

De heuvel is gelegen aan de rand van één van de boslanen. In een vrij 'open' gebied. Op de heuvel staan enkele beuken. Zowel op het terrein als op het DHMV2 ziet de heuvel er zeer gaaf uit (fig. 26, 27). In deze zone zijn ook geen sporen van rabatten te zien, wel impact van rijsporen. Op basis van het DHMV2 heeft de heuvel een diameter van ca 28m. De heuvel staat aangeduid op het 19^e-eeuwse kaartje, en is heuvel 10 in het overzicht van Adriaenssens.

Figuur 26: Detail van het DHMV2 van de zone met grafheuvels 9 en 10.

Figuur 27: Zicht op grafheuvel 9.

3.4 HEUVEL 10

De heuvel is gelegen aan de rand van een zone met veel jonge boomopslag (wilg), sparren en berken. De heuvel ziet er op het DHMV2 en op het terrein gaaf bewaard uit (fig. 26, 28), met bijvoorbeeld geen sporen van rabatten. Op basis van het DHMV2 heeft de heuvel een diameter van ca 18m. De heuvel staat niet aangeduid op de kaart uit de 19^e eeuw en is niet opgenomen in het overzicht van Adriaenssens.

Figuur 28: Zicht op heuvel 10.

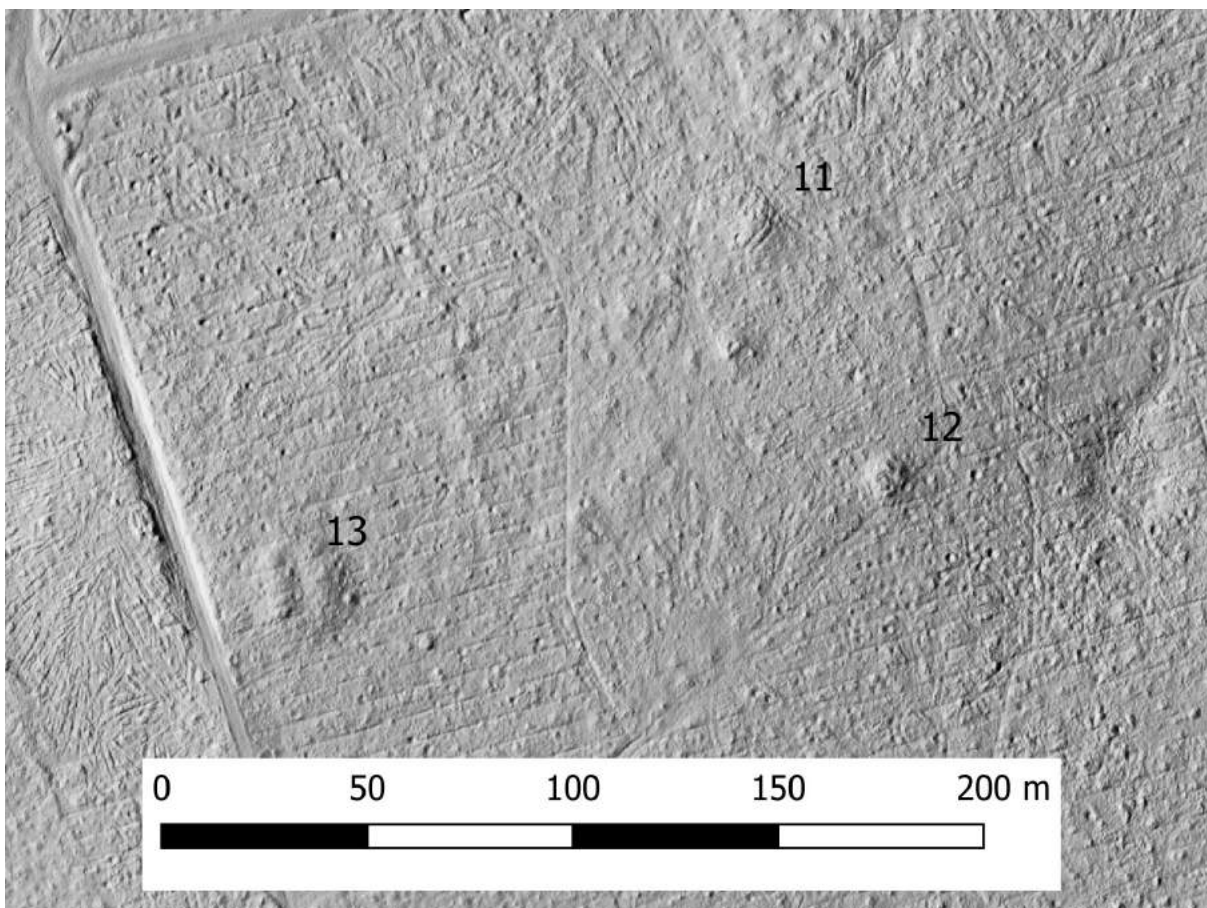

3.5 ZONE MET HEUVELS 11, 12, 13

Het kaartje van rond 1900 toont verschillende heuvels in deze zone. Er zijn geen grafheuvels aangeduid in het overzicht van Adriaenssens.

Op basis van het eigen onderzoek bevinden zich in deze zone inderdaad verschillende grafheuvels, hoewel slechts in mindere mate herkenbaar op het terrein dan de meeste andere heuvels in Heverleebos. De structuren 11 en 12 en 13 zijn het meest uitgesproken, maar met name tussen 11 en 12 zijn nog een tweetal mogelijke grafheuvels zichtbaar op het DHMV2 (fig. 29). De zone is vrij dicht bebost met vooral loofhout en vrij veel jonge opslag.

Binnen de cluster, enerzijds bij de heuvels 11 en 12 en anderzijds bij heuvel 13, bevindt zich ook nog een duidelijke ongeveer noord-zuid verlopende wal, die ook op het terrein goed zichtbaar is. De zone vertoont in het algemeen lichte impact van rabatten, maar is wel zwaar geaccidenteerd door diverse rijsporen doorheen de hele zone. Deze hebben ook heuvels 11 en 12 aangetast. Heuvel 12 toont eveneens mogelijk sporen van plundering. Heuvel 11 is ongeveer 20m in diameter, heuvel 12 ongeveer 17m. Heuvel 13 heeft een diameter van ongeveer 40m, biedt een laag en afgeplat uitzicht, en heeft een opvallende 'sleuf' doorheen de heuvel (cf. fig. 29). Het is niet duidelijk wat hier de oorzaak van is.

Figuur 29: Zone met de heuvels 11, 12 en 13 op het DHMV2.

Figuur 30: Zicht op heuvel 11.

Figuur 31: Zicht op heuvel 12.

Figuur 32: Zicht op heuvel 13.

3.6 ZONE MET HEUVELS 14, 15, 16, 17

Op het kaartje van rond 1900 staat hier één heuvelsymbool en het cijfer 2 aangeduid. Het overzicht van Adriaenssens duidt geen grafheuvels aan in deze zone.

De heuvels bevinden zich ten noorden van de Parnassusdreef. Ze zijn gelegen in relatief open terrein, in loofbos met overwegend beuk en ook in de zomer beperkte ondergroei (fig. 33). In de zone zijn duidelijk de sporen zichtbaar van recente bosbeheerswerken, met diverse rijsporen.

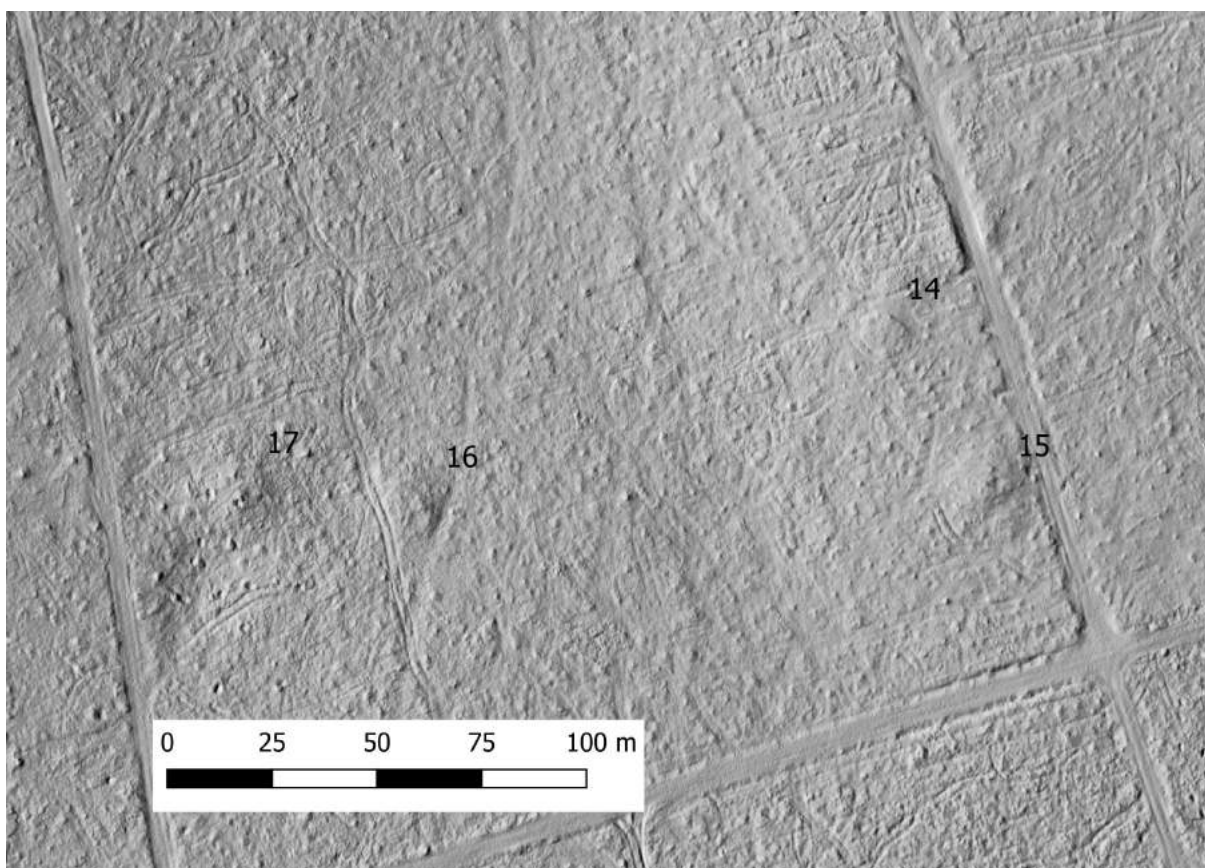
Heuvel 14 (fig. 34) is weinig uitgesproken zichtbaar op het DHMV2, alsook op het terrein. Hierdoor zijn de afmetingen op het hoogtemodel moeilijk meetbaar. Er is mogelijk een oud plundergat aanwezig in de heuvel. Vlak naast de heuvel is er duidelijke impact van bandensporen.

Heuvel 15 (fig. 35) heeft, op basis van het DTM, een diameter van omstreeks 27m. Op heuvel 15 staat bijna in het centrum van de heuvel een forse beuk. Deze is gemerkt met een witte onderbroken streep (voor kap?). De heuvel vertoont schade door een recent rijspoor.

Heuvels 16 en 17 hebben beide een diameter van ca 25m (op basis van het DHM). Over de zijkant van heuvel 16 (fig. 36) loopt een pad, dat duidelijk zichtbaar is op DHM en op het terrein.

De zijkant van heuvel 17 is beschadigd door een recent rijspoor (fig. 37). Op deze heuvel groeit veel eikenopslag. Rondom staan grote loofbomen. De randzone is dicht begroeid. De herkenbaarheid van de heuvel is gering.

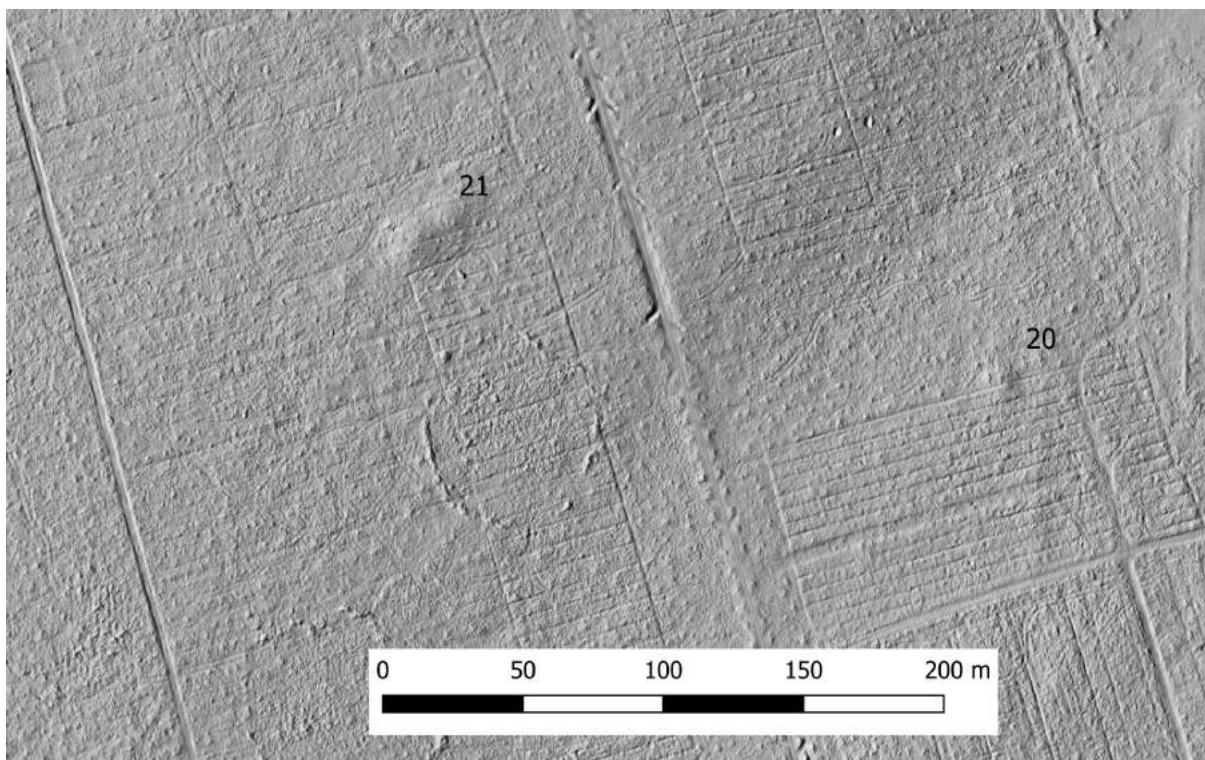

3.9 HEUVELS 20 EN 21

Deze heuvels liggen in het noorden van het Heverleebos, in een zone met op het DHMV2 veel impact van rabatten (fig. 42). Beide heuvels komen niet voor op het kaartje van rond 1900 en in het overzicht van Adriaenssens.

Figuur 42: De zone met heuvels 20 en 21 op het DHMV2.

Heuvel 20 is gelegen in vrij open terrein met loofbos en weinig ondergroei op het moment van het bezoek. Op het DHMV2 is de heuvel weinig uitgesproken, met een diameter van ca 20m (fig. 43).

Figuur 43: Zicht op heuvel 20.

Heuvel 21 (fig. 42, 44) is in feite een dubbele structuur, met een totale noordoost- zuidwest diameter van ca 50m. Deze structuur is vrij uitgesproken zichtbaar op het DHMV2, en ligt in een zone met gemengd loof- en naalddhout. Er staan verschillende bomen op. Dichtbij de heuvels zijn recent bomen gekapt, en verschillende bomen zijn gemerkt (voor kap?) (fig. 44, 45). Opvallend op het DHMV2 is de

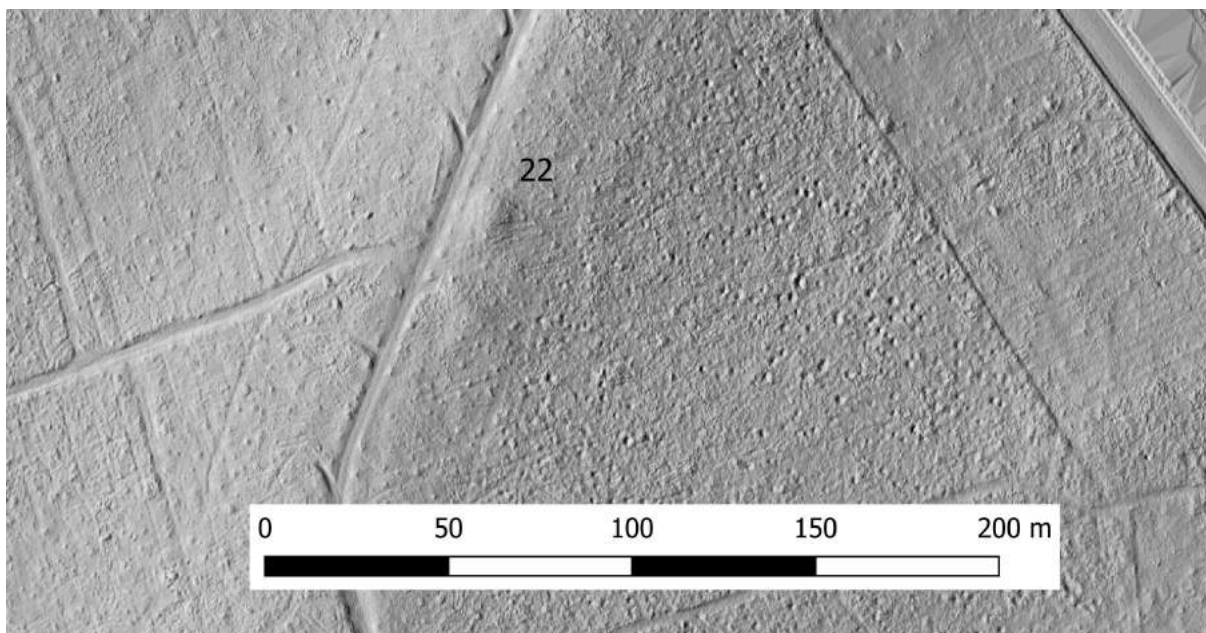

A photograph of a person standing in a forest. The person is wearing a blue jacket and dark pants, and is facing away from the camera. The forest floor is covered in a thick layer of fallen leaves, mostly in shades of brown and orange. Several large, mature trees with thick trunks are visible, some with light-colored bark and others with darker, more textured bark. The background is filled with more trees, creating a dense forest scene. The lighting is soft, suggesting an overcast day.

A photograph of a forest floor covered in fallen, light-colored leaves and twigs, with patches of green moss visible. A person's leg in blue pants is partially visible on the left edge.

3.10 HEUVEL 22

////////////////////////////////////

Figuur 46: Heuvel 22 op het DHMV2.

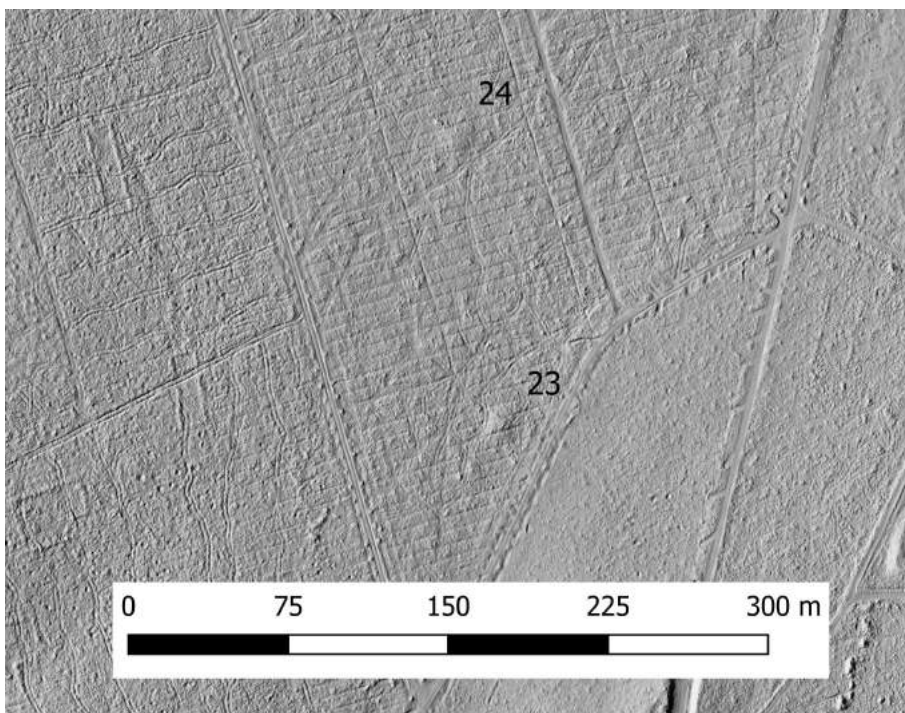

Figuur 47: Zicht op heuvel 22.

3.11 ZONE MET HEUVELS 23 EN 24

Heuvels 23 en 24 liggen in het zuidoosten van Heverleebos. Op het DHMV2 zijn beide structuren relatief goed zichtbaar, maar is ook duidelijk dat beide structuren en hun omgeving een zekere impact ondergingen van rabatten. Het DHMV2 toont hier eveneens diverse rijsporen (fig. 48). Het kaartje van rond 1900 duidt in deze zone inderdaad een heuvel aan. In het overzicht van Adriaenssens is dit heuvel 5.

Figuur 48: De zone van heuvels 23 en 24 op het DHMV2.

Heuvel 23 is gelegen in vrij open terrein met voornamelijk naalddhout. Centraal op de heuvel staat een beuk. Op basis van het DHMV2 heeft de heuvel een diameter van ca 20m. De aantasting door rabatten is eveneens zichtbaar ter plaatse (fig. 49).

Figuur 49: Zicht op heuvel 23.

Heuvel 24 is eveneens gelegen in een zone met voornamelijk naalddhout (fig. 50). De diameter van heuvel 24 bedraagt op basis van het DHMV2 eveneens ca 20m.

Figuur 50: zicht op heuvel 24.

Ten westen van heuvels 23, 24 en 25 werd, langsheen de weg daar, recent een brede strook ontbost en geplagd in functie van de creatie van een ecologische gradiëntzone (fig. 51).

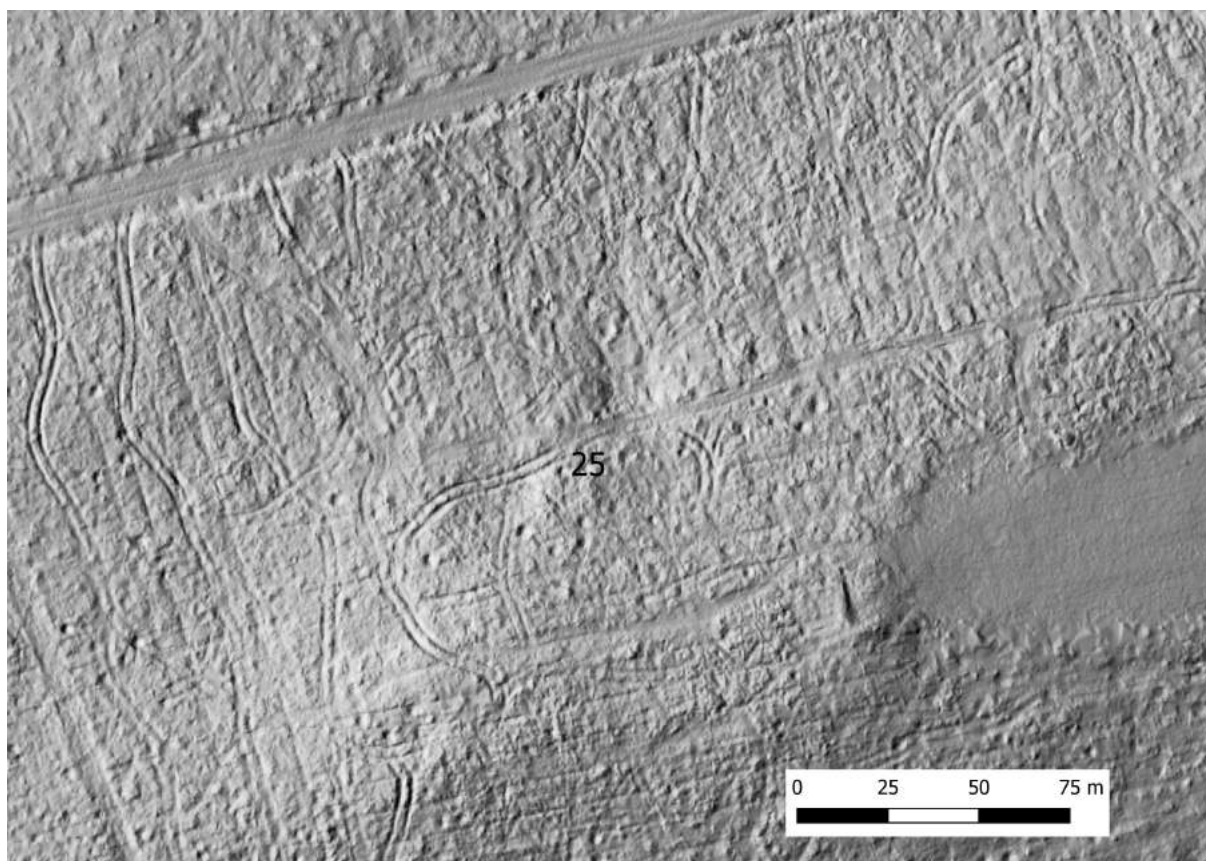
Figuur 51: Deel van de ontboste en geplagde zone ten westen van heuvels 23 tot 25.

3.12 HEUVEL 25

Op het 19e-eeuwse kaartje staat in deze zone één heuvel aangeduid. In het overzicht van Adriaenssens is dit heuvel 6. Op het DHMV2 is aan de noordrand van een klein plateau inderdaad een sterk afgevlakte mogelijke heuvelstructuur (mogelijk twee vlak naast elkaar gelegen heuvelstructuren) zichtbaar, die sterk aangesneden is door oost-west verlopende rijsporen (fig. 52, 53, 54).

Naast de mogelijke heuvel(s) is de aanwezigheid van een groot aantal kleine putjes in deze zone zeer opvallend, zowel op het DTM als op het terrein. Ter plaatse tonen deze putjes zich met een diameter van ca 80cm, en met een diepte van ca 20 tot 30cm. Het is niet duidelijk wat de oorsprong is van deze putjes.

Figuur 52: Zone met heuvel 25 op het DHMV2.

Figuur 53: Zone met mogelijke heuvel 25.

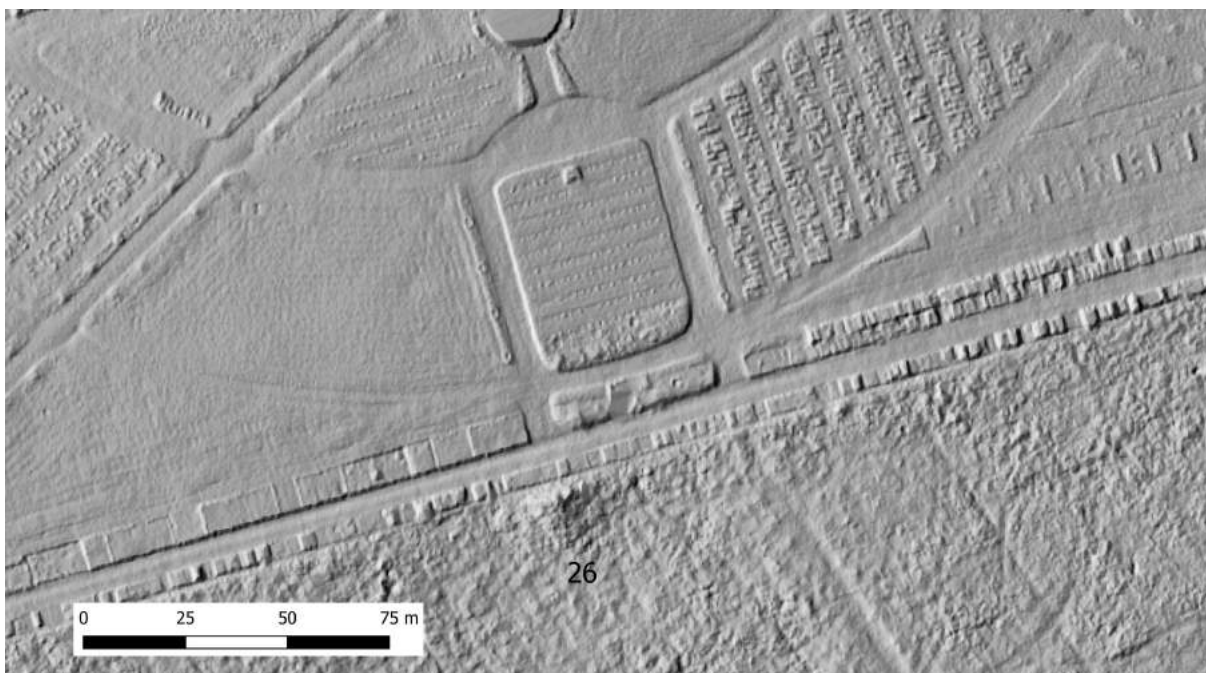
Figuur 54. Sterk ingesneden rijsporen in de zone van heuvel 25.

3.13 HEUVEL 26

Deze heuvel staat eveneens op het kaartje van rond 1900. Deze heuvel werd geacht verdwenen te zijn bij de aanleg van het oorlogskerkhof (Tweede Wereldoorlog)⁹. Het DHMV2 en terreinbezoek toont echter aan dat deze heuvel nog voor een vrij groot deel bewaard is (fig. 55 en 56). Voor het overige toont het DHMV2 in deze zone vrij weinig impact van rabatten, met een vrij open gemengd bos.

⁹ Baeté *et al.* 2009.

Figuur 55: Zone met heuvel 26 op het DHMV2.

Figuur 56: Zicht op heuvel 26.

3.14 HEUVEL 27 TOT 29: NOG ANDERE MOGELIJKE HEUVELS?

Op het DHMV2 zijn ook op een aantal andere locaties nog mogelijke, hetzij sterk afgevlakte, heuvelstructuren aanwezig. Deze zijn aangeduid op fig. 2 en 3 als heuvels 27 tot 29. Deze locaties werden nog niet op het terrein bezocht.

3.15 SYNTHESE

Op basis van de hoge resolutie verwerking van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen 2 kunnen minstens 25 en wellicht meer grafheuvelstructuren herkend worden in Heverleebos. Elf hiervan werden reeds herkend door een herinventarisatie op basis van de eerste versie van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen door S. Adriaenssens¹⁰. De meeste van deze heuvels staan eveneens aangeduid op een overzichtskaartje van rond 1900. Slechts één heuvel van op dit kaartje kon niet meer gelokaliseerd worden. Daarentegen werden ook minstens 3 en wellicht meer heuvels gelokaliseerd die tot op heden volledig onbekend waren. Op basis van de schaarse gegevens van vondsten (allen uit de 19e eeuw) en de morfologie van de grafheuvels kan afgeleid worden dat deze structuren dateren uit diverse periodes, wellicht voornamelijk uit de bronstijd.

Deze gegevens wijzen op het bestaan van een bijzonder groot aantal van dergelijke grafheuvels in Heverleebos, waarbij zowel (schijnbaar) geïsoleerde structuren voorkomen, als duidelijke clusters, met name in de zones met grafheuvels 1 tot 4; 6 tot 8; 11 tot 17; en 26-27.

Daarbij valt ook op dat de heuvels telkens gelegen zijn op de hoger gelegen zones in het landschap, dikwijls op kleinere plateaus aan de rand van droogdalen. Mogelijk significant is ook het feit dat de heuvels 9-10-21-22-23-24 en 25 op een noord-zuid as lijken te liggen. Dit wijst misschien op de aanwezigheid van een oud wegtracé, of een zichtas. Met name heuvels 9, 10, 22 en 25 liggen wat dat laatste betreft prominent op de hoogste delen van het landschap.

De spreiding van deze grafheuvels binnen nagenoeg het hele Heverleebos wijst alleszins op de aanwezigheid van een bijzonder uitgestrekt funerair landschap, dat we zonder twijfel in verband moeten zien met de aanwezigheid van ook andere types van vindplaatsen (nederzettingen, akkers, rituele plaatsen, etc.; cf. ook hoofdstuk 4) contemporain met de aanleg van de begraafplaatsen. Dit geeft blijk van een verregaande organisatie en structuur van het prehistorische landschap. Grafheuvels en begraafplaatsen fungeerden in dergelijke landschappen dikwijls als stabiele elementen en centrale plaatsen, die soms eeuwenlang in gebruik bleven¹¹. Zo vormen de oudere grafheuvels dikwijls een ijkpunt voor de ontwikkeling van grafvelden en rituele plaatsen in latere periodes¹². Ook de grafheuvels zelf werden soms meerdere malen gebruikt voor begraving, met secundaire begravingen in of aan de rand van het heuvellichaam.

Het is dan ook van groot belang dat de grafheuvels van Heverleebos (en van andere complexen zoals Meerdaalwoud) niet beschouwd worden als enkel op zich staande aarden monumenten, maar als elementen van dat prehistorische funeraire landschap, met vermoedelijk nog tal van andere grafstructuren zonder (nog bewaard) bovengronds monument tussen en rond de grafheuvels. Dit noodzaakt in de eerste plaats verder onderzoek van deze zones, om deze sites verder te karteren en af te bakenen, en heeft in de tweede plaats uiteraard ook belangrijke gevolgen voor het beheer van dit erfgoed (cf. infra hoofdstuk 4).

¹⁰ Adriaenssens 2007.

¹¹ Cf. Bourgeois 2013; Gerritsen 2003; Doorenbosch 2013; Van Beek en Louwen 2013.

¹² cf. bv. Ursel-Rozenstraat (Bourgeois et al. 1989), Dendermonde- Hoogveld (Vandecatseye en Laisnez 2009), Mechelen-Kerkenbos (Vynckier et al. 2019).

4 BEHEER

4.1 PROBLEMATIEK

Zoals gesteld in hoofdstuk 3 dienen de gekende grafheuvels begrepen te worden als onderdeel van een prehistorisch cultuurlandschap, dat dankzij het langdurig historisch gebruik als bos daarna bijzonder goed bewaard is gebleven. Daarbij dienen ook alle andere gekende en ongekende relictten, al dan niet contemporain met de grafheuvels, als een deel van dit archeologische en historische weefsel te worden beschouwd. Samen met Meerdaalwoud en andere historische bosgebieden in Vlaanderen is Heverleebos dan ook bij uitstek een belangrijke en rijke archeologisch/cultuurhistorische zone.

De nieuwe hoge resolutie verwerkingen van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen 2 tonen de grafheuvels en diverse aardewerken in bijzonder hoog detail, maar tonen in even hoge resolutie ook de impact die vroegere en huidige bosexploitatie- en beheerswerken hebben op dit erfgoed, en op de ondergrond in het algemeen. De terreinbezoeken tonen dit zeer concreet aan, met rij- en andere exploitatiesporen aan de randen van en soms over de grafheuvels. Op basis van de ondergroei op het terrein is een aantal van deze werken van relatief recente datum.

Op basis van de eigenschappen van de ondergroei dateren de exploitatieactiviteiten van:

- een periode van minder dan 10 jaar geleden in het deelgebied van grafheuvels 9 t/m 13,
- een periode van minder dan 5 jaar geleden in het deelgebied van grafheuvels 14 t/m 17, en
- het afgelopen jaar in het deelgebied van grafheuvels 2 t/m 4.

Dit is uiteraard voor een groot deel het gevolg van het niet gekend zijn van dit erfgoed. Verschillende van de grafheuvels zijn op het terrein nagenoeg onherkenbaar zonder de voorkennis zoals het DHMV2 bijvoorbeeld dit kan verschaffen.

In de zone van grafheuvels 2-3-4, met de ringwalheuvel en het 'Monarkengraf', gaat het echter wel om goed gekende en bovendien 'ontsloten' grafheuvels. Ook hier hebben de exploitatiewerken evenwel een deel van de ringwal aangetast, en is er tussen de grafheuvels behoorlijk wat impact van diep ingesneden rij- en sleepsporen. Dit soort activiteiten heeft niet alleen een impact op het landschap en de beleving van de monumenten zelf. Het kan ook andere archeologische sporen en structuren in de ondergrond verstoord of vernietigd hebben.

In de zones van grafheuvels 9 t/m 13 en van grafheuvels 14 t/m 17 is het aantal rijsporen zichtbaar op het DHMV2 zeer uitgebreid. Ze genereren er een 'ruis' die detailstudie van de directe omgeving rond de grafheuvels belemmert.

4.2 AANBEVELINGEN T.A.V. HET BEHEER VAN DE GRAFHEUVELCOMPLEXEN IN HEVERLEEBOS

In 2019 publiceerde Monumentenwacht Vlaanderen een informatieblad voor eigenaars en beheerders met enkele richtlijnen voor behoud en beheer van prehistorische grafheuvels en urnenvelden¹³. Daarnaast werden recent enkele complexen met grafheuvels beschermd als archeologische site, waarbij gepaste voorschriften werden opgemaakt: het grafheuvelcomplex van Postel (Mol)¹⁴ en Kaulille (Bocholt)¹⁵. Uiteraard dienen een gepaste bescherming en de noodzakelijkheden hiertoe

¹³ Goeminne 2019: <https://www.monumentenwacht.be/publicaties/behoud-en-beheer-van-prehistorische-grafheuvels-en-urnenvelden>.

¹⁴ <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/113329>.

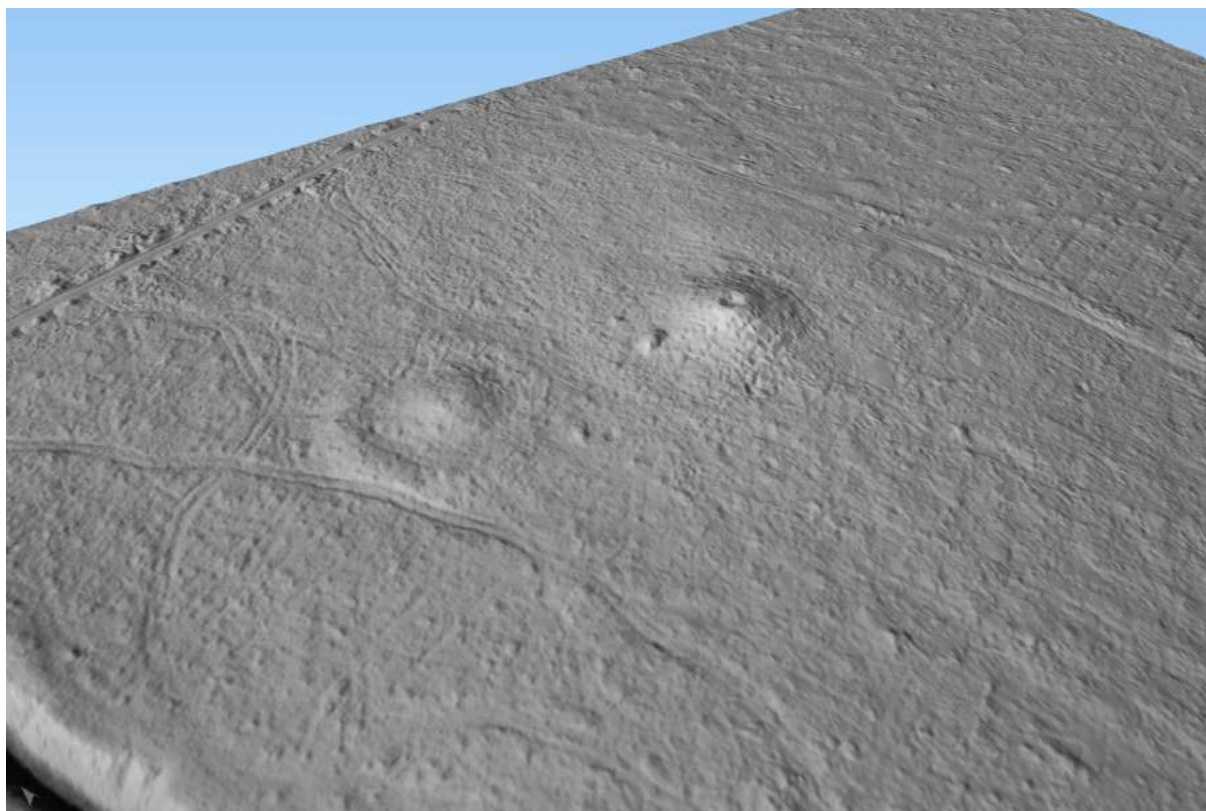
¹⁵ <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/127159>.

telkens site per site bekeken te worden, en aangepast naar de lokale omstandigheden. In het algemeen kunnen echter de volgende stelregels voor een archeologie- vriendelijk beheer worden gehanteerd.

4.2.1 Kennis is noodzakelijk: verder onderzoek in functie van afbakening en waardering

Zoals reeds in vorige hoofdstukken is aangegeven, maken de grafheuvels en andere structuren in Heverleebos deel uit van een archeologisch-historisch complex van de prehistorie tot de recentere periodes. Hier is echter weinig tot niets over geweten. De 19de eeuwse onderzoeken beperkten zich immers tot de zichtbare aardrelicten. Met name de grafvelden waarvan de grafheuvels deel uitmaken dienen in de eerste plaats verder gekarteerd en afgebakend te worden. Een mogelijk instrument hiervoor is een verder doorgedreven GIS-analyse van het Digitale Hoogtemodel Vlaanderen. Zo laat bijvoorbeeld een 3D verwerking van de zone van de ringwalheuvel en het Monarkengraf ook een ringwal vermoeden rond de heuvel van het Monarkengraf (fig. 57).

Verder is uiteraard terreinwerk noodzakelijk. Recent zijn goede resultaten geboekt bij het karteren van prehistorische grafcomplexen met gebruik van hoge resolutie magnetometrie¹⁶. Dergelijke geofysische onderzoeken, gecombineerd met boringen en proefputten ter validatie, kunnen mogelijk in staat zijn de grafvelden af te bakenen en gevoelige zones aan te duiden waarin toekomstige werken in functie van beheer extra zorg verdienen.

Figuur 57: 3D verwerking van de multidirectionele hillshade DTM van de zone van de ringwalheuvel en het 'Monarkengraf'.

4.2.2 Vermijden van schade door natuurbeheer en bosexploitatiewerken

Een divers areaal aan werken inzake natuurbeheer en bosexploitatie kunnen ernstige schade toebrengen aan de grafheuvels en het archeologisch bodemarchief¹⁷. Voorbeelden hiervan zijn o.a.

¹⁶ Theunissen *et al.* 2018. Zie ook:

<https://www.cultureelerfgoed.nl/domeinen/archeologie/publicaties/publicaties/2018/01/01/een-grafheuvellandschap-nader-bekeken>

¹⁷ Cf. b.v. Willemse 2020.

frezen en plaggen (bv. in functie van heideherstel), kap- en aanplantwerken, het aanleggen van paden en exploitatiewegen enz. (fig. 51, 58). Zoals het overzicht hierboven en de DHMV2 beelden duidelijk aantonen in Heverleebos kunnen ook de rijbewegingen van zware machines diepe rijsporen veroorzaken en schade toebrengen door bodeminsporing en bodemcompactie. Uiteraard moet het rijden van machines over de grafheuvels ten allen tijde vermeden worden, tijdens werkzaamheden worden de heuvels dan ook best goed zichtbaar op het terrein afgebakend, met inbegrip van een buffer. Daarnaast kan best zo veel mogelijk gewerkt worden met vaste exploitatietracés, zodat zo min mogelijke oppervlakte wordt aangetast. Het uittrekken van bomen met de wortelkluit kan uiteraard ook schade veroorzaken aan de ondergrond. Bomen dienen best verwijderd te worden door kapping met behoud van de stronk. Ook het vermijden van werken in natte omstandigheden kan schade voorkomen.

Figuur 58: Strook aangelegd via frezen in het bosgebied van Moorselberg (Glabbeek) in functie van de dunning van het bos: Deze stroken doorsnijden de aarden wallen van een akkercomplex uit de ijzertijd: zogenaamde 'Celtic Fields'.

4.2.3 Actief beheer: onderhoud en instandhouding

Voor de instandhouding van de grafheuvelcomplexen op langere termijn is een zeker actief beheer wenselijk. Ook 'natuurlijke' processen kunnen immers schade toebrengen aan de grafheuvels en hun omgeving. Hiertoe is periodieke monitoring¹⁸ en onderhoud noodzakelijk.

Zo kan het doorwortelen en omwaaien van bomen (windvallen) die zich op of langs de grafheuvels bevinden schade toebrengen. Een recente windval bracht bijvoorbeeld schade toe aan een grafheuvel op de beschermde site van Postel (Mol), waarbij crematieresten en scherven van een urne aan het

¹⁸ Cf. b.v. <https://www.monumentenwacht.be/erfgoed-behouden-en-beheren/themas/archeologie>.

licht kwamen (fig. 59). In het ideale geval worden bomen op en aan de randen van de grafheuvels dan ook verwijderd (met behoud van de stronk) en wordt nieuwe houtige opslag voorkomen door een periodiek maaibeheer. Bijvoorbeeld in de zone met de ringwalheuvel en het 'Monarkengraf' (heuvels 2 en 3) is de huidige opslag van Amerikaanse eik op relatief korte termijn ongetwijfeld een probleem. Het beste is te streven naar een bodembedekking met een niet diepwortelende, autochtone begroeiing (bv. een heidevegetatie). Dood tak- en stamhout worden best verwijderd van de heuvels.

Tenslotte is het wenselijk om periodiek de toestand van de heuvels periodiek (b.v. om de 2 jaar) te monitoren om aspecten van schade door natuurlijke factoren zoals hierboven opgesomd te voorkomen.

Figuur 59: Schade aan een grafheuvel door een 'windval' op de beschermde site van Postel (Mol).

4.2.4 Ontsluiting

De aanwezigheid van dit bijzonder belangrijke en rijke erfgoed biedt uiteraard eveneens kansen voor de ontsluiting ervan, via b.v. infopanelen, wandelroutes. Een bijzonder aspect is bijvoorbeeld de link (funerair erfgoed) die kan gemaakt worden bij heuvel 25, die gelegen is bij het Wereldoorlog 2 kerkhof.

5 CONCLUSIES

Deze (her)inventarisatie van de grafeuvels van Heverleebos toont het enorme potentieel van de hoge resolutie verwerking van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen voor onderzoek en beheer van het archeologisch erfgoed in Vlaanderen. Naast tal van andere relictten (karrensporenbundels, aarden wallen, ...) kunnen op basis van dit hoogtemodel immers minstens 25, mogelijk 29 van dergelijke heuvels herkend worden in Heverleebos. Deze heuvels vormen wellicht de kernen van verschillende grafvelden, die zicht tussen en rond de heuvels uitstrekken. De juiste omvang van deze sites is nog niet duidelijk, en kan alleen via verder terreinonderzoek vastgesteld worden.

In de eerste plaats wijst dit op een enorm uitgestrekt, rijk en goed bewaard prehistorisch cultuurlandschap waarin naast de funeraire sites ook sporen van nederzettingen, landbouw, etc. kunnen verwacht worden.

Dit biedt uiteraard veel potentieel voor onderzoek van diverse aspecten van de prehistorische samenlevingen in onze gebieden, maar deze inzichten bieden ook uitdagingen voor het beheer van dit erfgoed. Het is dan ook erg belangrijk dat bij de opmaak en uitvoering van beheersplannen rekening wordt gehouden met dit erfgoed.

Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen en terreinbezoek wijst er immers duidelijk op dat aspecten van het bosbeheer in het (recente) verleden duidelijke schade hebben toegebracht aan verschillende heuvels en de omgeving. Dit is in de eerste plaats te wijzen aan het feit dat deze heuvels niet gekend waren. Een goed beheer van dit erfgoed omvat in de eerste plaats het verder vermijden van dergelijke schade bij toekomstige werken, in de tweede plaats vereist het een zeker actief beheer (vermijden van schade door natuurlijke processen).

Tenslotte biedt de aanwezigheid van dit erfgoed uiteraard ook kansen voor het ontsluiten ervan, via wandelroutes, publieksgerichte publicaties, brochures, e.d.

6 BIJLAGEN

6.1 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Kaartje bewaard in het KMGK daterend van het einde van de 19^e eeuw, waarop de gekende grafheuvels in Heverleebos zijn aangeduid. De auteur is niet vermeld, maar op basis van het geschrift gaat het mogelijk om Alfred De Loë, conservator van het Jubelparkmuseum.

Figuur 2: Algemeen overzicht van Heverleebos op hoge resolutie DHMV met aanduiding van de verschillende heuvels (LiDAR Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II – hillshade naar ruwe remote sensing data – Informatie Vlaanderen (EODaS) & Agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 3: Overzicht van de herkenbare grafheuvels en mogelijke grafheuvels op basis van het DHMV2, geprojecteerd op een recente orthofoto.

Figuur 4: De zuidelijke cluster van grafheuvels op het DHMV2.

Figuur 5: Zicht op heuvel 1 uit het zuiden.

Figuur 6: Ingesneden bandensporen bij heuvel 1.

Figuur 7: Detailbeeld van het DHMV2 van de zone van grafheuvels 1-2-3, met duidelijke aanwezigheid van rijsporen in het gebied, o.a. op de wal van de ringwalheuvel (grafheuvel 2).

Figuur 8: Ruimingspiste voor bosbeheerswerken in de zone tussen grafheuvel 1 en 2.

Figuur 9: Gekapte stroken bos met vrij grote impact van bandensporen.

Figuur 10: Zicht op de ringwalheuvel, met opslag van Amerikaanse eik.

Figuur 11: Zicht op de vrijgemaakte zone met de ringwalheuvel vanaf het bospad.

Figuur 12: Impact van bandensporen aan de rand van de ringwalheuvel.

Figuur 13: Impact van het wegslepen van bomen bij de ringwalheuvel.

Figuur 14: Zicht op het 'Monarkengraf' tijdens de winter (heuvel 3).

Figuur 15: Zicht op het 'Monarkengraf' tijdens de lente (heuvel 3).

Figuur 16: Zicht op het centrale 'plundergat' (heuvel 3).

Figuur 17: Hedendaagse ‘rituele’ activiteit op heuvel 3.

Figuur 18: Sporen van dierlijke graafactiviteiten op heuvel 3.

Figuur 19: Zicht op heuvel 4.

Figuur 20: Duidelijke impact van rabatten nabij en over heuvel 5.

Figuur 21: Zicht op heuvel 5.

Figuur 22: Detailbeeld van het DHMV2 van heuvels 6 tot 8.

Figuur 23: Zicht op heuvel 6.

Figuur 24: Zicht op heuvel 7.

Figuur 25: Zicht op heuvel 8.

Figuur 26: Detail van het DHMV2 van de zone met grafheuvels 9 en 10.

Figuur 27: Zicht op grafheuvel 9.

Figuur 28: Zicht op heuvel 10.

Figuur 29: Zone met de heuvels 11, 12 en 13 op het DHMV2.

Figuur 30: Zicht op heuvel 11.

Figuur 31: Zicht op heuvel 12.

Figuur 32: Zicht op heuvel 13.

Figuur 33: Cluster met grafheuvels 14 tot 17 op het DHMV2.

Figuur 59: Schade aan een grafheuvel door een 'windval' op de beschermde site van Postel (Mol).

2021

